

ЕКСПЕРТИЗА ЯКОСТІ НАВЧАЛЬНО – ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ЯК ОСНОВА ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЇ

У статті розглядаються питання застосування експертизи у системі вищої освіти. Значна увага приділена категорії якості освіти, яка визначається як сукупність показників, що характеризують основні аспекти навчально – виховного процесу. Для здійснення експертизи запропоновано кваліметричний підхід.

Постановка проблеми. У сучасних умовах модернізації системи освіти України, що передбачає створення єдиного освітнього і наукового простору, уніфікованих і стандартних критеріїв, забезпечення якості підготовки фахівців, актуальним стає питання оптимізації навчально – виховного процесу у вищих навчальних закладах .

Організація і здійснення навчально-виховного процесу у вищій школі має ґрунтуватися на основних засадах концепції безперервної освіти, що розглядає у якості кінцевого результату не набуття студентом певних знань, умінь, навичок, а формування культури мислення спеціалістів, тобто здатності до самостійного аналізу життєвих і професійних ситуацій, до виявлення недостатніх знань і умінь та здійснення на цій основі самоосвіти, а також формування у особистості здатності до саморозвитку і розвитку діяльності.

Відтак, актуалізується об'єктивна оцінка якості навчально – виховного процесу, яку можливо отримати шляхом запровадження експертизи. Адже дослідження й оцінювання педагогічних явищ, процесів, проблем, результатів професійно - педагогічної діяльності, інноваційних технологій, методів зумовлює поліпшення якості освітніх послуг, ґрунтовну підготовку спеціалістів з вищою світою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У порівнянні з іншими сферами, освіту можна вважати відносно новою і далеко не повністю освоєною сферою застосування експертної діяльності. Проте не можна погодитися із твердженням, що в останнє десятиріччя практика проведення експертизи отримала достатньо широке розповсюдження у галузі освіти. Це пов'язано з її реформуванням, а саме: з порушенням одноманітності, появою різноступеневої освіти, варіативних програм, технологій, стандартів, з розвитком економічних відносин у сфері освіти. Експертизі підлягають освітні проекти, дослідно – експериментальна робота, програми розвитку, нормативно – правові документи, професійно – педагогічна діяльність, авторські програми та ін.

Проблеми експертизи в освіті знайшли відображення у дослідженнях М.Архангельського, Л.Буркової, В.Бухвалова, Г.Воробйова, Л.Даниленко, В.Євланова, А.Єрмоли, В.Зверєвої, Р.Ільєсова, В.Кутузова, Л.Петренко, П.Піскунова, Я.Плінер, С.Тарасова, В.Черепанова та інших науковців. Так, сучасні методологічні підходи до педагогічної та психологічної експертизи розробляють М.Алексєєв, Ю.Швалб, Г.Штомпель. Експертиза освітніх інновацій, освітніх систем стали об'єктом уваги у дослідженнях Л.Буркової, Л.Даниленко. Наукові роботи Г.Азгальдова, В.Черепанова присвячені експертизі результатів діяльності. А.Єрмолю розроблено технологію експертизи управління освітнім процесом у загальноосвітньому навчальному закладі; М.Князевою - експертизу освітніх проектів. Специфіку експертного методу розкривають Л.Євланов, В.Кутузов, С.Тарасов, В.Черепанов. Експертизу на засадах діагностики вивчають А.Підласий, В.Шамардін. Педагогічну експертизу результатів навчання учнів висвітлює Л.Петренко. Експертні комп'ютерні програми розроблені А.Підласим, Г.Підласим.

Не применшуючи значення здійснених досліджень, констатуємо недостатню розробленість питання експертизи якості навчально – виховного процесу у вищій школі, інструментарію її здійснення для забезпечення високого рівня підготовки фахівців.

Відтак, **мету** цієї публікації ми вбачаємо у висвітленні питання застосування експертизи для дослідження й оцінювання якісних характеристик навчально – виховного процесу та особливостей її здійснення у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У теперішніх умовах наголос все більше робиться на якості освіти і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів та престижу української освіти у світовому освітньому просторі. Цей стратегічний орієнтир зумовлює формування збагаченого освітнього середовища у вищому навчальному закладі, модернізацію навчально - виховного процесу, оновлення професійно – педагогічної діяльності викладачів, що забезпечить створення умов для реалізації кожним студентом власної освітньої траєкторії, визначеної його запитами, інтересами, задатками, здібностями та вимогами суспільства до фахівців певного профілю.

У зв'язку з цим, до організації і здійснення навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі висуваються такі вимоги:

- орієнтація на формування у студентів системного бачення навчальних дисциплін;
- гнучкість і варіативність змісту навчальних дисциплін з урахуванням потреб суспільства, держави, освіти та конкретної особи;
- гуманізація і гуманітаризація технічної освіти;
- орієнтація на оволодіння новими інформаційними технологіями;
- забезпечення методологічної, спеціально наукової і професійної компетентності майбутнього фахівця.

Поняття «якість» - це складний, системно – соціальний феномен, сукупність властивостей якого спрямована на забезпечення вимог і потреб споживача у теперішньому та майбутньому часі.

Відтак, у категорії якості втілюється соціальне замовлення на рівень навченості та вихованості підростаючого покоління, підготовки фахівців з вищою освітою. Соціальне замовлення відображає: по-перше, якісний рівень та тенденції розвитку суспільства, культури, науки, економіки, політики; по-друге, потреби, інтереси, уподобання споживачів освітніх послуг; по-третє, нормативно-правове функціонування та розвиток закладів освіти.

Проблема якості вищої освіти в Україні розглядається переважно крізь призму державного регулювання через розроблення і впровадження системи національних і галузевих стандартів вищої освіти, що встановлюють обов'язкові вимоги до змісту освіти і навчання, термінів і умов засвоєння освітніх програм, а також способи діагностування якості освіти[1].

Складність поняття «якість освіти» зумовило поліваріантне розуміння його сутності:

- якість освіти – певний рівень знань і вмінь, розумового, фізичного і морального розвитку, якого досягли випускники освітнього закладу відповідно до запланованих цілей навчання і виховання [2];
- якість освіти – сукупність властивостей та характеристик освітнього процесу, що дають йому змогу формувати такий рівень професійної компетентності, який задовольняє потреби громадян, підприємств, суспільства і держави[3];
- якість вищої освіти – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і зумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства [4];
- якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або (та) суспільства [4].

Відтак, якість освіти визначається сукупністю показників, що характеризують основні аспекти навчально - виховного процесу, його оптимальність:

- відповідність освіти вимогам часу, що характеризуються переходом до високотехнологічного інформаційного суспільства; якість навчально-виховного процесу, що забезпечує особистісний розвиток майбутніх фахівців;

- відповідність навчальних досягнень студентів національним і галузевим стандартам вищої освіти;

- динаміка індивідуальних досягнень студентів у самовизначенні, саморозвитку, самореалізації;

- реалізація оздоровчої функції освіти, уникнення негативних наслідків;

- позитивна мотивація до навчання, готовність випускників до безперервного поповнення знань, до освіти протягом життя;

- якість управління освітніми процесами - здатність органів управління і безпосередніх виробників освітніх послуг задовольняти встановлені або передбачувані потреби суспільства, окремих соціальних груп і громадян в отриманні освіти і набутті професійної компетентності.

Якість навчально – виховного процесу – це таке динамічне та інтегральне утворення, сукупні властивості якого здатні задовольняти параметрами (критеріями), методами і механізмами вимірів, на основі яких і отримується певний результат.

Отже, якість навчально – виховного процесу - це комплекс властивостей, характеристик і показників, які підлягають аналізу й оцінці. Властивості ці взаємопов'язані і знаходяться в ієрархічній залежності. Кожен показник має не лише кількісну, але й якісну характеристику, що дозволяє його вимірювати.

Основним підходом до визначення якості навчально – виховного процесу є, на нашу думку, експертиза.

Експертиза в освіті - це сукупність процедур, необхідних для дослідження і оцінки усіх складових освіти з метою отримання професійного висновку про можливість і прогнози ефективної організації освітнього процесу [5].

У науковій літературі розрізняють внутрішню та зовнішню експертизу. Внутрішня експертиза – це експертиза, яка проводиться самим навчальним закладом для власних внутрішніх цілей у межах традиційного контролю якості знань, умінь, навичок студентів. Зовнішня незалежна експертиза – експертиза, що проводиться на основі угоди громадсько-правового характеру за дорученням державного органу управління освіти або за замовленням вищого навчального закладу.

Умови реалізації педагогічної експертизи у вищому навчальному закладі:

- наявність програми та відповідне ресурсне забезпечення експертної діяльності;

- дотримання внутрішньоорганізаційних стандартів щодо підготовки процедури вимірювання, способів обробки та інтерпретації результатів вимірювань;

- зацікавленість і високий ступінь мотивації учасників навчально – виховного процесу у підвищенні точності вимірювань якості навчально – виховного процесу;

- наявність правових, технічних, етичних норм, що регулюють відносини суб'єктів педагогічної експертизи;

- високий статус організації, що здійснює педагогічну експертизу якості навчально – виховного процесу;

- організаційна, психологічна готовність керівників, викладачів, студентів до співпраці;

- адекватний рівень професійної підготовки експертів.

Відтак, експертне пізнання має чітко виражений практико – орієнтований характер: воно виникає із запитів освітньої практики, здійснюється в ній, має своїм основним критерієм практичну успішність, слугує розумінню проблем освітнього процесу.

Для здійснення експертизи якості навчально – виховного процесу пропонуємо використовувати кваліметричний підхід, який забезпечує комплексне кількісне оцінювання якості предметів або процесів. Основи педагогічної кваліметрії закладені в працях С.Архангельського, Б.Бітаноса, М.Грабаря, П.Воловика, Л.Ітельсона, Л.Фрідмана та інших науковців. В останні роки українські вчені Г.Дмитренко, Г.Єльнікова, Л.Одерій та інші кваліметричний підхід активно впроваджують у галузі освіти.

Методологія та інструментарій кваліметрії дає змогу плідно формалізувати якісні характеристики відповідних явищ і процесів через їх розподіл на простіші, визначати нормативний чи стандартний їх перебіг через систему критеріїв – показників діяльності. Технологія кваліметрії забезпечує вимірювання результатів, що фіксують досягнення мети на певний момент часу.

Для проведення педагогічної експертизи групою кваліфікованих професіоналів – експертів створюються факторно - критеріальні (кваліметричні) моделі.

Факторно – критеріальна (кваліметрична) модель – норма–зразок з якісно - кількісними характеристиками, що дає змогу в математизованій формі відбити ступінь його (об'єкта) реального розвитку [6].

Для створення факторно – критеріальних моделей виділяються фактори та критерії.

Система факторів та критеріїв має бути:

- самодостатньою, тобто містити таку кількість і саме такий набір індикаторів, якого буде достатньо для того, щоб здійснювати ґрунтовний аналіз та приймати відповідні управлінські рішення на регіональному та локальному рівні;

- повною - охоплювати різні аспекти та складові частини системи освіти, без чого детальний аналіз та подальший прогноз стосовно напрямів розвитку освітньої системи помітно ускладнюється;

- адекватною основним цілям і завданням, які постають перед конкретним етапом розвитку системи освіти та експертним дослідженням освітньої сфери. Досвід збору інформації про стан та функціонування системи вищої освіти свідчить про те, що значна кількість показників залишаються нереалізованою, якщо їх перелік досить громіздкий;

- динамічною, тобто час від часу систему індикаторів і критеріїв оптимальності у вищій освіті потрібно переглядати й уточнювати відповідно до її мети та пріоритетних напрямів освітньої політики держави;

- легкою в обчисленнях та вимірюваннях, тобто містити як кількісні, так і якісні показники, але такі, що обраховуються за допомогою об'єктивних засобів та інструментарію.

Для встановлення об'єктивних результатів діяльності кожному фактору, критерію методом групового експертного оцінювання надається вага, яка встановлює баланс пріоритетів компетентних спеціалістів.

Особливість факторно - критеріального моделювання полягає у тому, що воно дає змогу зіставляти багатство вимірних різними методами, способами і прийомами показників, які мають різні одиниці виміру.

Наводимо фрагмент факторно – критеріальної моделі оцінки якості семінарсько – практичного заняття у вищому навчальному закладі (таблиця 1).

Таблиця 1

Факторно – критеріальна модель оцінки якості семінарсько – практичного заняття у вищому навчальному закладі

Фактори	вага	Критерії факторів	Значущість критеріїв
1. Підготовка до проведення семінарсько – практичного заняття	0,23	1.1. Знання ідей і понять науки у рамках навчальної дисципліни, що вивчається	0,28
		1.2. Володіння інноваційними прийомами та технологіями проведення семінарсько – практичних занять	0,33
		1.3. Володіння передовим педагогічним досвідом з проблеми	0,17
		1.4. Наявність відповідної навчально-матеріальної бази та необхідних матеріалів для проведення занять	0,22
2. Проведення семінарсько – практичного заняття	0,58	2.1. Професійно – практична спрямованість знань, умінь, навичок, що формуються під час заняття	0,21
		2.2. Системність і структурованість матеріалу, виділення головних закономірностей, алгоритмів використання	0,17
		2.3. Високий ступінь новизни інформації	0,13
		2.4. Високий рівень володіння матеріалом	0,16
		2.5. Повний, безпосередній контакт з аудиторією, вміння коригувати пояснення в залежності від рівня сприйняття	0,18
		2.6. Проблемне проведення заняття, студенти залучаються до прийняття рішень	0,15
3. Результативність семінарсько – практичного заняття	0,19	3.1. Активність і самостійність діяльності студентів у навчальному процесі	0,25
		3.2. Набуття студентами спеціальних умінь і навичок	0,27
		3.3. Розвиток творчого потенціалу студентів	0,23
		3.4. Психологічний комфорт суб'єктів навчального процесу	0,25

Висновки. Експертиза якості навчально – виховного процесу гарантує якість через дослідження і коригування відповідних процесів та операцій на основі факторно – критеріальних моделей.

Отже, наслідком такої педагогічної експертизи є:

- підвищення якості навчальної діяльності студентів та професійно – педагогічної діяльності викладачів;
- позитивна динаміка навчальних досягнень студентів;
- якісна реалізація національних і галузевих стандартів вищої освіти;
- позитивна динаміка розвитку вищого навчального закладу.

Кваліметричне моделювання дає змогу успішно розв'язати як часткові завдання вимірювального характеру, так і стратегічне завдання вимірювання рівня якості вищої освіти порівняно із стандартом.

Перспективи подальшого дослідження полягають у доопрацюванні та розробці нових показників якості навчально – виховного процесу у вищій школі, механізмів їх застосування у практичній діяльності, створенні математичних моделей, використання яких сприятиме забезпеченню стабільного функціонування та сталого розвитку системи вищої освіти.

Література:

1. Корнеєва Л., Сіницький М. Якість освітніх послуг з позиції міжнародних стандартів серії ISO 9000:2000// Освіта і управління. – 2006.- Т.9.-№1.- С.87-90.
2. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI ст.: Затв. Указом Президента України від 17 квітня 2002 року №347// Освіта України. – 2002. – 23 квітня (№33). – С.4-6.
3. Система управління якістю медичної освіти/ І.Є.Булах, О.П. Волосовець, Ю.В.Вороненко та ін. – Дніпропетровськ: «АРТ – ПРЕСС», 2003. – 212с.
4. Закон України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002р. № 2984 –ІІІ.
5. Черепанов В.С. Экспертные оценки в педагогических исследованиях. – М.: Педагогика, 1989. – 216 с.
6. Єльнікова Г.В. Основи адаптивного управління (тексти лекцій).- Х.:Видав. гр. “ Основа”, 2004. – 128с.

В статье рассматриваются вопросы применения экспертизы в системе высшего образования. Большое внимание уделено категории качества образования, которая определяется как совокупность показателей, которые характеризуют основные аспекты учебно-воспитательного процесса. Для проведения экспертизы предложен кваліметрический подход.

The issues of using of the expertise in the system of higher school are considered in the article. The big consideration is given to the category of educational quality which is defined as the totality of characteristics which characterize the main aspects of educational process. The quality metering approach is given for the expertise holding.